

Επανάχρηση αρχαιοτήτων σε τζαμιά

Το τζαμί Σουλεϊμανίγιε (Μπλε) και η Αγία Σοφία, επιστολικό δελτάριο (συλλογή Π. Μεχτίδη).

Η επανάχρηση αρχαιοτήτων και κυρίως μαρμάρινων μελών αποτέλεσε συνηθισμένη πρακτική από τους Οθωμανούς αρχιτέκτονες, με πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα την κατασκευή του Μπλε τζαμιού (Σουλεϊμανίγιε) στην Κωνσταντινούπολη, κατά τον 16ο αιώνα (1556). Η οργάνωση των συνεργειών και η αλληλογραφία της κεντρικής διοίκησης με τις επαρχίες της οθωμανικής αυτοκρατορίας σχετικά με την αποστολή οικοδομικού υλικού είναι τόσο αναλυτική που θα αρκούσε και μόνο αυτό το κτίσμα για να δείξει το πόσο διαδεδομένη ήταν η χρήση αρχιτεκτονικού υλικού από παλαιότερα κτίσματα. Η απόκτηση του απαραίτητου μαρμάρου γινόταν μέσω των τοπικών διοικητών και δίνονταν συγκεκριμένες οδηγίες για τα υλικά και τις διαστάσεις τους.

Αν και μέρος του μαρμάρου προήλθε από τα λατομεία της Προκοννήσου, είναι πιθανό να ήταν υλικό σε δεύτερη χρήση. Υπάρχουν διαταγές της 6/12/1577 προς τους καδήδες της Σαπάντζα και της Νικομήδειας για προμήθεια μαρμάρου. Η γενικότερη έλλειψη μαρμάρου

στην Κωνσταντινούπολη στις αρχές του 16ου αιώνα εξηγεί τη δράση των Οθωμανών στο Κάιρο, όταν και κατέστρεψαν κτίσματα για να αφαιρέσουν το μάρμαρο, το οποίο και μετέφεραν στην Κωνσταντινούπολη. Πιθανώς χρησιμοποιήθηκε στο Περίπτερο *Hirka-I Sa'det* του Τοπ Καπί (1518-20). Επίσης από την Αίγυπτο, από την Αλεξάνδρεια, μεταφέρθηκαν το 1550 τέσσερις ερυθροί κίονες (πιθανώς από γρανίτη του Ασουάν) στην Κωνσταντινούπολη, αλλά και από το Μπααμπέκ του Λιβάνου (1552), απόδειξη των γνώσεων της κεντρικής διοίκησης αλλά και της οργάνωσης με την αποστολή μηχανικών (*hassa mi' marlari*) για την επιλογή των κατάλληλων κίωνων «για το τζαμί που χτίζεται».

Επιστρέφοντας στη Μ. Ασία βρίσκουμε διαταγές του 1551 για μεταφορά έγχρωμων κίωνων από το Σις, τα Άδανα και την Ταρσό για χρήση στο Σουλεϊμανίγιε, και του 1552 για τη Μερσίνα, την Αλάνια και τη Σελεύκεια, όλες θέσεις στη νότια ακτή της Μ. Ασίας. Από τον σαντζάκμπεη της Αλάνια (αρχ. *Κορακήσιον* Παμφυλίας) ζητείται αναλυτικός κατάλογος του διαθέσιμου μαρμά-

Το τζαμί Βαλιντιέ, επιστολικό δελτάριο
(συλλογή Π. Μεχτίδη).

Η περιοχή του Ιπποδρόμου/ Σουλτάναχμετ, επιστολικό δελτάριο (συλλογή Π. Μεχτίδη).

ρου, οι διαστάσεις και το κόστος μεταφοράς του, ενώ ο σαντζάμπεης της Μερσίνας αναφέρει την ύπαρξη «έξι κίωνων από πράσινο μάρμαρο και τεσσάρων από γαλάζιο» στη Σελεύκεια αλλά και στα γειτονικά Selendi, Gulnar, Karatas. Σημειώνεται επίσης μια ερειπωμένη εκκλησία (στο Bozburun/ Kite).

Όπως φαίνεται, υπήρχε ένα συστηματικό «κυνήγι αρχαιοτήτων» για την απόκτηση έτοιμης πρώτης ύλης, που υποδηλώνει ότι ήταν γνωστές οι περιοχές στις οποίες υπήρχαν αρχαιότητες. Η μεγάλη ποσότητα του αρχιτεκτονικού υλικού αποθηκευόταν στην Κωνσταντινούπολη και ίσως χρησιμοποιήθηκε και σε άλλα κτίσματα μεταγενέστερα του Σουλεϊμανίγιε.

Εκτός από τις αρχαίες πόλεις που ήδη αναφέρθηκαν, για την κατασκευή του Σουλεϊμανίγιε μεταφέρθηκαν διάφοροι τύποι λίθου από τις παρακάτω πόλεις: τη Χαλκηδόνα, την Πέρινθο και τη Βιζύη (τρία φορτία κίωνων), την Αδριανούπολη, τη Νικομήδεια (περιέγραψε τη μεταφορά λεπτομερώς ο Γερμανός Hans Demschwam, το 1555), τη Νίκαια, την Κίο, τα Μύρλεια/Μουδανιά (εκτός των άλλων και μαρμαρίνη σαρκοφάγος για κρήνη), τη Μιλητόπολη (μάρμαρο *Hereke*), την Κύζικο (στις πηγές αναφέρεται ως *mermer-I Aydıncik*), την Αλεξάνδρεια Τρωάδος, τη Νεάνδρεια, την Πιτάνη, τη Μίλητο, τη Μυτιλήνη, τη Χίο (151

δόμοι μαρμάρου), την Τένεδο, τη Θεσσαλονίκη, την Αλεξανδρέττα. Ουσιαστικά πρόκειται για το σύνολο σχεδόν των πόλεων της ανατολικής Μεσογείου. Η αναζήτηση μαρμάρων στις μακρινές αρχαίες πόλεις δεν σήμαινε φυσικά ότι θα «γλίτωνε» και ο Ιππόδρομος της Κωνσταντινούπολης (το 1540 μεταφέρθηκαν 17 κίονες και τα εδώλια) ή ο ναός της Αγίας Ειρήνης (1552).

Το τζαμί Σουλεϊμανίγιε υπήρξε λοιπόν σταθμός στη χρήση των *σπολιών* στην οθωμανική αρχιτεκτονική για να ακολουθήσουν, με χρήση επίσης μονολιθικών κίωνων, τα τζαμιά Kara Ahmed Pasha, Atik Valide.

Αργότερα, το 1748-55 η κατασκευή του τζαμιού Nur-osmaniye έγινε με χρήση δώδεκα κίωνων της Περγάμου, οι οποίοι μεταφέρθηκαν στο λιμάνι του Ντικιλί, διαδρομή που απαιτούσε την επισκευή νέων γεφυρών και δρόμων και τη χρήση 35 ζευγαριών βοδιών.

Πέτρος Μεχτίδης

Αρχαιολόγος
Συντηρητής Έργων Τέχνης

Βιβλιογραφία

Greenhalgh M. 2013, *From the Romans to the Railways: The Fate of Antiquities in Asia Minor*.